

Dr Grzegorz SZAMOCKI
Instytut Historii
Zakład Historii Starożytnej

Program nauczania

Przedmiot: Język hebrajski

Ilość godzin: 60 = 30 godz. + 30 godz. (sem. I i II)

Forma: Lektorat

Wykaz tematów:

1. Historia języka i pisma hebrajskiego
2. Alfabet.
3. Podział spółgłosek i osobliwości niektórych z nich
4. Dagesz i mappiq
5. Samogłoski
6. Skracanie samogłosek
7. Rzeczownik: rodzaj i liczba
8. Rodzajnik
9. Przyimki **B.**, **l.** i **K.**
10. Zdania nominalne z orzecznikowymi określeniami miejsca
11. Rodzajnik (cd.)
12. Liczba mnoga rzeczowników
13. Imiesłów czynny
14. Znak biernika **-ta,** Przyimek **!mi**
15. Porównanie i partykuła względna **rv,a]**
16. Orzekanie o istnieniu
17. Imiesłów czynny (cd.)
18. Przyimki **B.**, **l.** i **-ta,** z sufiksami zaimkowymi
19. Zaimki wskazujące
20. Perfectum od **bt;K'**. Znaczenie perfectum

21. Szyk wyrazów w zdaniu czasownikowym. Formy koniunkcji W>
22. Perfectum czasowników z rdzeniami gardłowymi
23. Perfectum czasowników III-alef: ac'm'. Partykuła pytajna h]
24. Perfectum czasowników III-he: hn"B'.. Sufiks kierunku h '
25. Perfectum od ~Wq i aAB. Przyimki !mi. i K. z sufiksami zaimkowymi
26. Perfectum od bb;s'. Przyimki ~[i. i -ta, z sufiksami
27. Stan zależny rzeczowników w liczbie pojedynczej
28. Stan zależny rzeczowników w liczbie mnogiej
29. Samodzielne zaimki osobowe. Zaimki pytajne
30. Przyimki la,, l[; , tx;T; i yrex]a; z sufiksami zaimkowymi

Lektury:

Zajęcia są prowadzone (objaśnienia gramatyczne wykładowcy i ćwiczenia) w oparciu o podręcznik:
 T.O. LAMBDIN, *Introduction to Biblical Hebrew*, London 1973 (tł. niem. *Lehrbuch Bibel-Hebräisch*, ed. H.von Siebenthal, Gießen 1990).

Sposób rozliczenia: zaliczenie

Dr Grzegorz SZAMOCKI

Instytut Historii

Zakład Historii Starożytnej

Przedmiot: Warsztat naukowy historyka (studia niestacjonarne drugiego stopnia)

Ilość godzin: 40 godz.

Forma: Ćwiczenia

Temat główny: Warsztat naukowy historyka: Starożytna i średniowieczna literatura żydowska i metodyka jej interpretacji

Zagadnienia stanowiące przedmiot spotkań:

I. Tradycje religijne Izraela jako środowisko powstania starożytnej literatury żydowskiej

1. Tradycje wczesnoizraelskie (o patriarchach, eksodusie i sedentaryzacji w Kanaanie)
2. Tradycje okresu monarchii
3. Tradycje początków judaizmu ("drugiej świątyni")
4. Tradycje rabiniczne
5. Metodyka krytyki tradycji i historii tradycji

II. Biblia żydowska

1. Pojęcie podziały i zawartość Biblii żydowskiej
2. Języki i pismo Biblii żydowskiej
3. Hebrajska literatura biblijna a inne literatury starożytnego Wschodu
4. Powstanie Biblii żydowskiej (1)
  - a. Pięcioksiąg
  - b. Księgi historyczne
5. Powstanie Biblii żydowskiej (1)
  - a. Księgi mądrościowe
  - b. Księgi prorockie
6. Historia tekstu
7. Metodyka krytyki tekstu
8. Historia kanonu
9. Starożytne tłumaczenia przekłady Biblii Hebrajskiej
10. Polskie i współczesne obcojęzyczne przekłady Biblii Hebrajskiej
11. Biblia żydowska jako księga święta i jej interpretacja we wczesnym judaizmie

12. Metody interpretacji tekstów: Podejście diachroniczne

- a. krytyka rodzaju literackiego
- b. krytyka redakcji

13. Metody interpretacji tekstów: Podejście synchroniczne

- a. kohezja (spójność formalna)
- b. koherencja (spójność treściowa)

14. Metody interpretacji tekstów: Podejście synchroniczne

- a. analiza narratywna
- b. analiza retoryczna

15. Metody interpretacji tekstów: Podejście synchroniczne

- a. analiza semantyczna
- b. analiza semiotyczna
- c. analiza pragmatyczna

III. Literatura żydowska między Biblią a Miszną

1. Apokryfy

2. Pseudepigrafy

3. Apokryfy i pseudepigrafy w kontekście historycznym

- a. Diaspora (Asyria, Babilonia, Egipt)
- b. Hellenizacja w Palestynie
- c. Seleucydzi i Hasmonejczycy
- d. Rzymianie i powstania żydowskie

4. Literatura qumrańska

5. Pisma Filona Aleksandryjskiego

6. Pisma Józefa Flawiusza

7. Nowy Testament jako zbiór pism żydowskich

IV. Literatura talmudyczna

1. Tannaici i Miszna

2. Amoraici i Talmud

3. Metoda objaśnień talmudycznych

V. Średniowieczna literatura żydowska

1. Kontekst historyczny powstania literatury i sytuacja językowa Żydów w średniowieczu

2. Midrasze

3. Pardes (komentarze do Biblii)

4. Poezja

5. Literatura rabiniczna

- a. Komentarze
- b. Kodeksy
- c. Responsa
- 6. Pisma filozoficzne i teologiczne
- 7. Literatura mistyczna
- 8. Piśmiennictwo i literatura podróżnicza
- 9. Literatura polemiczna i apologetyczna
- 10. Literatura jidysz
- 11. Literatura karaimska

LITERATURA

a) polska

BRZEGOWY, T. – FRANKOWSKI, J. – GOŁĘBIEWSKI, M., *Wielki świat starotestamentalnych proroków I. Od początków profetyzmu do Niewoli Babilońskiej* (WMWKB 4), Warszawa 2001.

BRZEGOWY, T. – GOŁĘBIEWSKI, M. – STRUS, A., *Wielki świat starotestamentalnych proroków II. Od końca Niewoli Babilońskiej i prorocत्व Deutero-Izajasza do apokalipsy Daniela* (WMWKB 5), Warszawa 2001.

BRZEGOWY, T., *Pięcioksiąg Mojżesza. Wprowadzenie i egzegeza Księgi Rodzaju 1-11* (Academica 27), Tarnów 1998.

KAMIEŃSKA, A., *Z mądrości Talmudu*, 1988.

LEMAŃSKI, J., *Pięcioksiąg dzisiaj* (Studia Biblica 4), Kielce 2002.

MARCINKOWSKI, R., *Paradygmaty religijności w judaizmie rabinicznym. Miszna i inne teksty talmudyczne o szabacie, święcie, poświęceniu i powszechności*, Kraków 2004.

MĘDALA, S., *Wprowadzenie do literatury międzytestamentalnej*, Kraków 1994.

PAŁUBICKI, W., *Małżeństwo i rodzina w świetle Talmudu*, Gdańsk 2002.

PILARCZYK, K., *Literatura żydowska od epoki biblijnej do haskali. Wprowadzenie religioznawcze, literackie i historyczne*, Kraków 2006.

SYNOWIEC, J.S., *Gatunki literackie w Starym Testamencie*, Kraków 2003.

SYNOWIEC, J.S., *Izrael opowiada swoje dzieje. Wprowadzenie do ksiąg: Powtórzonego Prawa, Jozuego, Sędziów, Samuela i Królewskich*, Kraków 1998.

TYLOCH, W., *Judaizm*, Warszawa 1987.

TYLOCH, W., *Opowieści mędrców Talmudu*, Gdynia 1993.

b) obcojęzyczna

BLENKINSOPP, J., *A History of Prophecy in Israel*, Louisville / Kentucky ²1996 (*Storia della profezia in Israele*, tł. L. De Sanctis, Brescia 1997).

- BLINKINSOPP, J., *The Pentateuch. An Introduction to the First Five Books of the Bible*, New York 1992 (*Il Pentateuco. Introduzione ai primi cinque libri della Bibbia*, tr. S. Venturini, Brescia 1996).
- GOLDSCHMIDT, L. (tr.), *Der Babylonische Talmud*, Bd. I-XII, Frankfurt am Main 1996.
- MAIER, J., *Die Kabbalah. Einführung, klassische Texte, Erläuterungen*, München 1995.
- SKA, J.L., *Introduzione alla lettura del Pentateuco. Chiavi per l'interpretazione dei primi cinque libri della Bibbia*, Roma 1998.
- UTZSCHNEIDER, H. – NITSCHKE, S.A., *Arbeitsbuch literaturwissenschaftliche Bibelauslegung. Eine Methodenlehre zur Exegese des Alten Testament*, Gütersloh 2001.
- ZENGER, E. i in., *Einleitung in das Alte Testament* (Kohlhammer-Studienbücher Theologie 1,1), Stuttgart 2006⁶.

Sposób rozliczenia: zaliczenie

Dr Grzegorz SZAMOCKI
Instytut Historii
Zakład Historii Starożytnej

Program nauczania

Przedmiot: Historia Żydów

Ilość godzin: 30 godz.

Forma: Wykład

Wykaz tematów:

1. Źródła
2. Patriarchowie (pochodzenie, sposób życia, zwyczaje, religia, datacja)
3. Pobyt w Egipcie i Eksodus (narracja o Józefie, ucisk, Mojżesz, wyjście, przejście przez morze, datacja)
4. Okres pustyni (powiązanie z eksodusem, wydarzenia synajskie, czas w Kadesz Barnea, konflikty, instytucje religijne)
5. Osiedlenie w Kanaanie (polityczna i społeczno-ekonomiczna sytuacja w Kanaanie w XIII w. przed Chr., proces sedentaryzacji, datacja)
6. Okres sędziów (sytuacja polityczna i ekonomiczna, sędziowie, relacje z Kananejczykami, konflikty z innymi ludami, religia)
7. Powstanie monarchii (żądanie króla, wybór Saula, Samuel i Saul, Saul i Dawid, koniec Saula)
8. Dawid (król całego Izraela, zdobycie Jerozolimy, ekspansja królestwa, aktywność polityczna i religijna, koniec Dawida)
9. Salomon (początek królowania, mądrość Salomona, budowa świątyni i innych budowli, polityka zagraniczna, handel i sprawy ekonomiczne, podatki, opozycja)
10. Podział państwa (relacja między Izraelem i Judą, polityka religijna Jeroboama)
11. Dynastia Omriego (polityka zagraniczna, konfrontacja z prorokami, sytuacja w Judzie)
12. Dynastia Jehu (rewolucja, sytuacja międzynarodowa, problemy wewnątrzpaństwowe, Amos i Ozeasz)
13. Konfrontacja z Asyrią (sytuacja międzynarodowa, wojna syro-efraimska, koniec państwa izraelskiego, Izajasz, Micheasz i Nahum, Juda w czasach Ezechiasza, Manasses i Amon)
14. Juda w okresie przejścia między panowaniem asyryjskim i babilońskim (upadek Asyrii, reforma Jozjasza, ekspansja terytorialna, Habakuk i Sofoniasz)

15. Początek panowania neobabilońskiego (Jeremiasz, pierwsza deportacja, koniec państwa Judy)
16. Wygnanie babilońskie (konsekwencje upadku Jerozolimy, sytuacja w Babilonii, Ezechiel i Deuterolizajasz, aktywność literacka, upadek Babilonii)
17. Powrót i odbudowa świątyni (polityka perska, edykt Cyrusa, sytuacja w Judzie, odbudowa świątyni, Aggeusz i Zachariasz)
18. Okres drugiej świątyni do ok. 330 przed Chr. (problem chronologii, Ezdrasz i Nehemiasz, kolonia na Elefantynie, konflikt z Samarytanami, literatura)
19. Początek okresu hellenistycznego (hellenizm, sytuacja polityczna i ekonomiczna)
20. Okres diadochów (sytuacja po śmierci Aleksandra, walka o Palestynę, sytuacja administracyjna)
21. Panowanie Ptolemeuszy (pozycja króla, sytuacja społeczna i ekonomiczna, wojny syryjskie)
22. Panowanie Seleucydów (Antioch III, arcykapłan Szymon II, Jezus Syrach, Antioch IV Epifanes, apokaliptyka)
23. Walki machabejskie (powstanie, sytuacja po 162 r.)
24. Powstanie i rozwój ważnych grup (saduceusz, faryzeusze, eseneńczycy, qumrańczycy)
25. Dynastia hasmonejska i jej upadek (Jonatan, Szymon, Jan Hirkan, Arystobul I, Aleksander Janneus, Salome Aleksandra, Arystobul II, interwencja Rzymu, Hyrkan, Antygon II)
26. Panowanie Heroda Wielkiego (sytuacja w imperium rzymskim, pozycja Heroda, polityka religijna, sytuacja społeczna i ekonomiczna)
27. Od śmierci Heroda do pierwszej wojny żydowskiej (sytuacja społeczna, ekonomiczna i religijna, życie i działalność Jezusa, panowanie Agrypy I, pierwotny kościół chrześcijański)
28. Pierwsza wojna żydowska (bitwa w Galilei, przebieg wojny w latach 68-69, oblężenie i upadek Jerozolimy, ostatnie fortece)
29. Okres "międzywojenny" (polityczna, ekonomiczna i społeczna sytuacja w Palestynie, rabini i ruchy religijne, tzw. wojna Quietusa)
30. Powstanie Bar Kochby (przyczyny, postać Bar Kochby, rola rabiego Akiby, przebieg i konsekwencje powstania)

Lektury:

1. Literatura polska

ALBRIGHT, W.F., *Od epoki kamiennej do chrześcijaństwa*, tł. E. Zwolski, Warszawa 1967.

BRIGHT, J., *Historia Izraela*, tł. J. Radożycki, Warszawa 1994.

GRANT, M., *Dzieje dawnego Izraela*, tł. J. Schwakopf, Warszawa 1991.

JOHNSON, P., *Historia Żydów*, tł. M. Godyń i in., Kraków 1993.

KYLE MCCARTER, P. i in., *Starożytny Izrael. Od czasów Abrahama do zburzenia Jerozolimy przez Rzymian*, tł. W. Chrostowski, Warszawa 1994.

- LEMAIRE, A., *Dzieje biblijnego Izraela*, tł. M. Rostworowska, Poznań 1998.
- NIEMCZYK, J.B. – TSCHIRSCHNITZ, A., *Dzieje ludów biblijnych w zarysie*, Warszawa 1978.
- RICCIOTTI, G., *Dzieje Izraela*, tł. Z. Rzeszutek, Warszawa 1956.
- WARZECHA, J., *Dawny Izrael. Od Abrahama do Salomona*, Warszawa 1995.
- WARZECHA, J., *Historia dawnego Izraela*, Warszawa 2005.

2. Literatura obcojęzyczna

- BOCK, S., *Kleine Geschichte des Volkes Israel. Von den Anfängen bis in die Zeit des Neuen Testaments* (HTB 1642), Freiburg 1991².
- DONNER, H., *Geschichte des Volkes Israel und seiner Nachbarn in Grundzügen. Teil 2: Von der Königszeit bis zu Alexander dem Großen. Mit einem Ausblick auf die Geschichte des Judentums bis Kochba* (ATD, Ergänzungsreihe, 4), Göttingen 2008⁴.
- FINKELSTEIN, I. – MAZAR, A., *The Quest for the Historical Israel. Debating Archeology and the History of Early Israel. Invited Lectures Delivered at the Sixt Biennial Colloquium of the International Institute for Secular Humanistic Judaism, Detroit, October 2005*, ed. B.B. Schmidt (Society of Biblical Literature: Archeology and Biblical Studies, 17), Atlanta 2007.
- FRITZ, V., *Die Entstehung Israels im 12. und 11. Jahrhundert v. Chr.* (Biblische Enzyklopädie, 2), Stuttgart 1996.
- GERSTENBERGER, E.S., *Israel in der Perserzeit: 5. und 4. Jahrhundert v. Chr.* (Biblische Enzyklopädie, 8), Stuttgart 2005.
- GUNNEWEG, A.H.J., *Geschichte Israels. Von den Anfängen bis Bar Kochba und von Theodor Herzl bis zur Gegenwart*, Stuttgart 1989⁶.
- JAGERSMA, H., *A History of Israel to Bar Kochba. Part I: The Old Testament Period. Part II: From Alexander the Great to Bar Kochba*, London 1994.
- LIVERANI, M., *Oltre la Bibbia. Storia antica di Israele*, Roma 2004².
- MILLS, M.E., *Historical Israel: Biblical Israel: Studying Joshua to 2 Kings*, London 1999.
- SACCHI, P., *The History of the Second Temple Period*, London – New York 2004.

Sposób rozliczenia: zaliczenie

Dr Grzegorz SZAMOCKI
Instytut Historii
Zakład Historii Starożytnej

Program nauczania

Przedmiot: Wstęp do badań historycznych (studia niestacjonarne pierwszego stopnia)

Ilość godzin: 20 godz.

Forma: Ćwiczenia

Wykaz tematów:

1. Historia jako nauka

- historia i historiografia
- typologia faktów
- człowiek a środowisko przyrodnicze
- periodyzacja historii
- typologia działów historiografii

M. PAWLAK – J. SERCZYK, *Podstawy badań historycznych*, Bydgoszcz 1991, 7–9.

B. MISKIEWICZ, *Wprowadzenie do badań historycznych*, Poznań 1993, 30-43.

A. ŚWIEŻAWSKI, *Warsztat naukowy historyka. Wstęp do badań historycznych*, Częstochowa 2001, 104-112.

2. Źródła historyczne

- definicja źródła historycznego
- rodzaje źródeł historycznych
- podział źródeł historycznych
- archiwum

M. PAWLAK – J. SERCZYK, *Podstawy badań historycznych*, Bydgoszcz 1991, 16-25.

B. MISKIEWICZ, *Wprowadzenie do badań historycznych*, Poznań 1993, 60-81.

A. ŚWIEŻAWSKI, *Warsztat naukowy historyka. Wstęp do badań historycznych*, Częstochowa 2001, 116-150.

3. Metody badawcze

- metoda indukcyjna i dedukcyjna
- metoda filologiczna
- metoda statyczna

- metoda graficzna
- metoda porównawcza
- metoda retrogresywna

M. PAWLAK – J. SERCZYK, *Podstawy badań historycznych*, Bydgoszcz 1991, 10-12.

B. MISKIEWICZ, *Wprowadzenie do badań historycznych*, Poznań 1993, 165-174.

4. Sposoby rekonstrukcji dziejów

- historiografia opisowo-pragmatyczna
- historiografia krytyczna
- historiografia genetyczna
- historiografia strukturalna
- historiografia dialektyczna

M. PAWLAK – J. SERCZYK, *Podstawy badań historycznych*, Bydgoszcz 1991, 9-10.

B. MISKIEWICZ, *Wprowadzenie do badań historycznych*, Poznań 1993, 185-201.

5. Nauki pomocnicze historii

- nauki pośilkujące historię a nauki pomocnicze
- cel istnienia nauk pomocniczych historii
- najważniejsze nauki pomocnicze historii

M. PAWLAK – J. SERCZYK, *Podstawy badań historycznych*, Bydgoszcz 1991, 77-82.

B. MISKIEWICZ, *Wprowadzenie do badań historycznych*, Poznań 1993, 156-163.

A. ŚWIEŻAWSKI, *Warsztat naukowy historyka. Wstęp do badań historycznych*, Częstochowa 2001, 170-173.

6. Literatura naukowa i jej rola w badaniu historycznym

- wiedza pozaźródłowa
- rodzaje prac naukowych wykorzystywanych w warsztacie historyka
  - prace z zakresu historii historiografii
  - wydawnictwa ogólne
  - wydawnictwa źródłowe
  - monografie, rozprawy, artykuły, recenzje naukowe
  - czasopisma naukowe
  - prace popularnonaukowe

M. PAWLAK – J. SERCZYK, *Podstawy badań historycznych*, Bydgoszcz 1991, 34-53.

B. MISKIEWICZ, *Wprowadzenie do badań historycznych*, Poznań 1993, 87-127.

A. ŚWIEŻAWSKI, *Warsztat naukowy historyka. Wstęp do badań historycznych*, Częstochowa 2001, 35-46. 187-215.

7. Biblioteki

- rodzaje bibliotek

- zarys dziejów bibliotek
- najważniejsze biblioteki naukowe świata
- polskie biblioteki naukowe

A. ŚWIEŻAWSKI, *Warsztat naukowy historyka. Wstęp do badań historycznych*, Częstochowa 2001, 67-87. 189-192.

8. Aparat pomocniczy dzieła naukowego

- przypisy
- odsyłacze
- wykazy źródeł i literatury
- indeksy (autorów, nazw geograficznych, itp.)
- ilustracje
- tabele
- spis treści
- aneksy
- mapy i plany

A. ŚWIEŻAWSKI, *Warsztat naukowy historyka. Wstęp do badań historycznych*, Częstochowa 2001, 46-66.

9. Praca historyka i jej etapy

- ustalenie i wybór tematu
- zbieranie materiału
- plan pracy
- wstępne referowanie pracy na seminarium
- pisanie pracy
- czynności techniczne

A. ŚWIEŻAWSKI, *Warsztat naukowy historyka. Wstęp do badań historycznych*, Częstochowa 2001, 174-186.

10. Etyka historyka

- obiektywizm, subiektywizm, tendencyjność, kłamstwo
- spory naukowe, kultura dyskusji i polemiki
- nauka a presja współczesności
- pokusy i zagrożenia w trakcie badań naukowych
- przestępstwa "naukowe"

W.I.B. BEVERIDGE, *Sztuka badań naukowych*, Warszawa 1960, 191-195 (rozdz. *Etyka pracy naukowej*).

S. KIENIEWICZ, *O etyce zawodu historyka*, w TENŻE, *Historyk a świadomość narodowa*, Warszawa 1982, 128-142.

Lektura uzupełniająca:

DOMINICZAK, H., *Przygotowanie pracy magisterskiej z historii*, Częstochowa 1996.

DOMINICZAK, H., *Wstęp do badań historycznych*, Częstochowa 1998.

GRUZIŃSKI, W., *U podstaw muzeologii*, Warszawa 1980.

IHNATOWICZ, I. – BIERNAT, A., *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*, Warszawa 2003.

KIENIEWICZ, S., *Historyk a świadomość narodowa*, Warszawa 1982.

LECZYK, M., *Historia żywa*, Warszawa 1982.

ROBÓTKA, H., *Wprowadzenie do archiwistyki*, Toruń 2003.

ROBÓTKA, H. - RYSZEWSKI B. - TOMCZAK A., *Archiwistyka*, Warszawa 1989.

ŚWIEŻAWSKI, A., *Wstęp do badań historycznych*, Łódź 1978.

Sposób rozliczenia: zaliczenie

Dr Grzegorz SZAMOCKI
Instytut Historii
Zakład Historii Starożytnej

Wykład monograficzny: Instytucje starożytnego Izraela

Ilość godzin: 20 godz.

Program wykładów:

I. Instytucje związane ze środowiskiem naturalnym na tle kontaktów kulturowych

1. Znaczenie handlu interregionalnego na tle uwarunkowań geopolitycznych
2. Geografia i stosunki społeczne (teren, mieszkańcy, funkcje społeczne)

II. Instytucje rodzinne

1. Małżeństwo i rodzina
2. Sytuacja kobiety i dziecko (szacunek dla dzieci, nadanie imienia, obrzezanie, wychowanie i nauczanie)
3. Śmierć i zwyczaje grzebalne

III. Instytucje cywilne

1. Konfederacja dwunastu plemion, państwo, król i wyżsi urzędnicy, niewolnicy
2. Administracja królewska, finanse i dzieła publiczne
3. Prawo i sprawiedliwość, podział czasu, miary i wagi

IV. Instytucje militarne

1. Wojsko, fortyfikacja i obleganie miast
2. Wojna i "święta wojna"

V. Instytucje religijne

1. Sanktuaria semickie, pierwsze sanktuaria izraelskie
2. Świątynia jerozolimska i centralizacja kultu
3. Urząd kapłański, lewici, kapłaństwo jerozolimskie w czasie monarchii i po wygnaniu
4. Ołtarze, rytuał ofiarniczy, pochodzenie rytuału izraelskiego, historia ofiar, drugorzędne akty kultu
5. Kalendarz liturgiczny i święta

VI. Instytucje religijno-polityczne w I i II w. po Chr.

1. Miasta hellenistyczne
2. Samorząd żydowski
3. Stronnictwa religijno-polityczne
4. Synagogi
5. Diaspora żydowska

Literatura

a) polska

- FILIPIAK, M., *Problematyka społeczna w Biblii*, Warszawa 1985.
- JARUZELSKA, I., "'Ziemia na wieczność' a 'ziemia posiadana'. Z badań nad stosunkami własności w Starym Testamencie", *Poznańskie Studia Teologiczne* 5 (1984) 109-118.
- JARUZELSKA, I., *Własność w prawie biblijnym*, Warszawa 1992.
- MÉLÈZE-MODRZEJEWSKI, J., *Żydzi nad Nilem. Od Ramzesa II do Hadriana*, tł. z franc. J. Olkiewicz, Kraków 2000.
- MĘDALA, S., *Najstarsze zabytki budownictwa sakralnego na terenie Palestyny*, w *Studia z archeologii Azji Przedniej i starożytnego Wschodu* (Prace Komisji Archeologicznej Oddziału PAN w Krakowie, 9), Kraków 1970, 159-188.
- MOSCATI, S., *Kultura starożytnych ludów semickich*, Warszawa 1963.
- SZAMOCKI, G., "Biblijny model wychowania w rodzinie", *Universitas Gedanensis* 14/1 (2002) 19-25.
- VAUX, R. DE, *Instytucje Starego Testamentu*, tł. T. Brzegowy, Poznań 2005.
- WITASZEK, G. (ed.), *Życie społeczne w Biblii*, Lublin 1998.
- ZAWISZEWSKI, E., *Instytucje biblijne*, Pelplin 1995.

b) obcojęzyczna

- CONNOLLY, P., *Living in the Time of Jesus of Nazareth*, Bnei Brak 1993.
- FEINBERG VAMOSH, M., *Women at the Time of the Bible*, Herzlia 2007.
- SAFRAI, S. – STERN, M. I IN. (ed.), *The Jewish People in the First Century. Historical Geography, Political History, Social, Cultural and Religious Life and Institutions*, t. I-II, Philadelphia 1974-1976.
- TOSATO, A., *Il matrimonio israelitico. Una teoria generale*, Roma 1982.

Dr Grzegorz SZAMOCKI
Instytut Historii
Zakład Historii Starożytnej

Przedmiot: Historia ruchów religijnych (I część bloku tematycznego)

Ilość godzin: 20 godz.

Forma: Wykład

Temat ogólny: JAHWIZM. OD ABRAHAMA DO MONARCHII ZJEDNOCZONEJ.

Tematy wykładów:

1. Teorie o pochodzeniu jahwizmu
2. Dzieje Abrahama (politeizm mezopotamski, objawienie bóstwa, powołanie i obietnica, wędrówka [derek], przymierze)
3. Jakub-Izrael
4. Jakub-Józef
5. Mojżesz – eksodus, wędrówka i przymierze
6. Jozue - eisodus
7. Baalizm (Serabit el Kadem, sanktuaria, Eliasz)
8. Kapłani, lewici, arka przymierza, przybytek, świątynia
9. Saul, Dawid i Salomon a jahwizm
10. Bałwochwalstwo i synkretyzm

Literatura:

- BRIGHT, J., *Historia Izraela*, tł. J. Radożycki, Warszawa 1994.
- CHROSTOWSKI, W., *Bohaterowie wiary Starego Testamentu*, Warszawa 1992.
- HERGESEL, T., "Eliasz i Elizeusz 'mężowie Boży' w służbie jahwizmu", *Studia Theologica Varsoviensia* 20/2 (1982) 25-45.
- KYLE MCCARTER, P. i in., *Starożytny Izrael. Od czasów Abrahama do zburzenia Jerozolimy przez Rzymian*, tł. W. Chrostowski, Warszawa 1994.
- NIEMCZYK, J.B., "Pochodzenie jahwizmu", *Rocznik teologiczny* 8/1 (1966) 154-174.
- NIEMCZYK, J.B. – TSCHIRSCHNITZ, A., *Dzieje ludów biblijnych w zarysie*, Warszawa 1978.
- RUMIANEK, R., "Eliasz jako gorliwy prorok Boga zazdrosnego", w *Mów, Panie, bo słucha sługa twój*, Fs. R. Rubinkiewicz, red. W. Chrostowski, Warszawa 1999, 188-197. WARZECHA, J., *Dawny Izrael. Od Abrahama do Salomona*, Warszawa 1995.

TRONINA, A., *Bóg przebywa na Synaju. Staroizraelskie formuły epifanijne a początki religii Izraela*, Lublin 1989.

WARZECHA, J., *Historia dawnego Izraela*, Warszawa 2005.

2. Literatura obcojęzyczna

BOTTÉRO, J., *Babylone et la Bible*, Paris 1994.

DONNER, H., *Geschichte des Volkes Israel und seiner Nachbarn in Grundzügen. Teil 2: Von der Königszeit bis zu Alexander dem Großen. Mit einem Ausblick auf die Geschichte des Judentums bis Kochba* (ATD, Ergänzungsreihe, 4), Göttingen 2008⁴.

GÖRG, M., *Religionen in der Umwelt des Alten Testaments III: Ägyptische Religion. Wurzeln – Wege – Wirkungen*, Stuttgart 2007.

GUNNEWEG, A.H.J., *Geschichte Israels. Von den Anfängen bis Bar Kochba und von Theodor Herzl bis zur Gegenwart*, Stuttgart 1989⁶.

HUTTER, M., *Religionen in der Umwelt des Alten Testaments I: Babylonier, Syrer, Perser*, Stuttgart 1996.

JAGERSMA, H., *A History of Israel to Bar Kochba. Part I: The Old Testament Period. Part II: From Alexander the Great to Bar Kochba*, London 1994.

SELZ, G.J., *Sumerer und Akkader. Geschichte, Gesellschaft, Kultur*, München 2005.

Sposób rozliczenia: zaliczenie